

ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՒՄ

ՀԱԿՈՐ ԱՐԱՄՅԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՋՆԵՐԸ ԿՐԹԱԿԱՆ ՅՐՈՆՏՈՒՄ

ա) ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՋ ԴԱՍԱՏՈՒՆԵՐ

րտասահմանյան պայմաններում, էպպես դժբախտ հայ զանգվածների մեջ, ամենադժբախտ տարրը, կարելի է ասել, ուսուցիչներն են: Նրանք, ընդհանրապես, արհամարհված են: Ուսուցիչների նկատմամբ «վարժապետ» մականորդը հոմանիշ է ստորադաս և փոքր ինչ ծիծաղելի մի անձնավորության...

Եգիպտոսի հայ համայնքի Սահմանադրության մեջ կա հատուկ հոդված, որը «ազգային վճարյալ պաշտոնյաներ»ին զրկում է համայնական գերադաս, դեկավար մարմիններում ընտրվելու իրավունքից: Այդ հոդվածը ի նկատի ունի, առաջին հերթին, ուսուցիչներին:

Հայ ուսուցչի տնտեսական ապահովությունը միանգամայն անմխիթար է Միյուտքում: Ուսուցիչները ենթակա են հոգաբարձուների քմահաճության և կամայականություններին. հերթ է, որ մեկ ուսուցիչ դադարի հոգաբարձության ազդեցիկ անդամներից մեկին հաճելի անձնավորություն լինելուց, և ահա նա դուրս է շարտվում դպրոցից, ազատվում է իր պաշտոնից... Հազար ու մեկ նվաստացումների է ենթարկվում ուսուցիչը նոր պաշտոն ձեռք բերելու համար:

Իսկ ի՞նչպես է մեզ մոտ, Սովետական Հայաստանում:

Ուսուցչությունը, մեզ մոտ, ամենից ավելի հարգված պաշտոններից մեկն է: Մեր ռեսպուբլիկայի Գերագույն Սովետի նախագահը՝

Սիմակ Սահակյանը ուսուցիչ է: Դեռևս անցյալ տարի, հարյուրավոր վաստակավոր ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ արժանացան համաժողովենական բարձր շքանշանների:

Ուսուցիչները, սովետական երկրներում, լավ աշխատավարձ են ստանում, և իրենց պաշտոնի կայունությունը ապահովված է: Պաշտոնավարության տարիների հետ, ավելանում է նաև նրանց աշխատավարձը: Վաստակավոր ուսուցիչները, բացի իրենց աշխատավարձից, ստանում են նաև բազմաթիվ ծառայության համար թոշակ: Շատերը, քսանհինգ տարվա ծառայությունից հետո, շարունակում են պաշտոնավարել. այդպիսիները ստանում են և՛ աշխատավարձ, և՛ երկարամյա աշխատանքի թոշակ:

Արտադասականից ներգաղթած զանգվածների հետ, հայրենիք են եկել նաև հարյուրներով ուսուցիչներ: Նրանք ընդգրկված են Պետական Համալսարանում, ինստիտուտներում, տեխնիկումներում, դպրոցներում: Հայրենադարձ ուսուցիչների մեծագույն տոկոսը սովորեցնում են օտար լեզուներ: Կան նաև կերպարվեստի դասատուներ՝ Կերպարվեստի տեխնիկումում, երաժշտության ուսուցիչներ՝ երաժշտության ուսումնարանում և Չայկովսկու անվան երաժշտական տասնամյա դրպրոցում, մարմնամարզանքի ուսուցիչներ՝ Ֆիզկուլտուրայի ինստիտուտում, կարուձևի, ձեռագործի և գորգագործության ուսուցչուհիներ՝ համապատասխան դպրոցներում: Հայրենադարձ ուսուցիչների տոկոսը մեծ է հատկապես Օտար լեզուների ինստիտուտում: Մի շարք լրիվ միջնակարգ դպրոցներում՝ հայրենադարձ ուսուցիչները սովորեցնում են նաև

հայոց լեզու, աշխարհագրություն, թվաբանություն և այլ առարկաներ: Հայրենադարձ դասատուներ կան նաև էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանում, որոնց մասին գրել ենք մենք «էջմիածին» ամսագրի վերջին համարում:

Բոլոր հայրենադարձ ուսուցիչները ունեն բնակարանային և աշխատանքային լավ պայմաններ և ստանում են գոհացուցիչ աշխատավարձ: Նրանք ազատված են վաղվա անապահովության հոգեմաշ տանջանքներից և մոռացած են իրենց պանդխտության օրերի դառնությունները:

Այս ընդհանուր տեղեկություններից հետո, ծանոթանա՞նք մի քանի կոնկրետ ուսուցիչների հետ:

Վ. Մ. Մոլոտովի անվան Պետական համալսարանում պաշտոնավարում են չորս հայրենադարձ դասախոսներ, բոլորն էլ Ֆիլոլոգիական ֆակուլտետում: Իրանից ներգաղթած Վարդան Մելիքյանը դասավանդում է պարսկերեն լեզու և գրականություն: Եգիպտոսից ներգաղթած Հայկ Ոսկերիչյանը, ինչպես նաև՝ հայրենադարձ Ղազարոս Հակոբյանը, սովորեցնում են անգլերեն լեզու և գրականություն: Ֆրանսիայից ներգաղթած Թադևոհ Մահնազարյանը դասավանդում է ֆրանսերեն լեզու և գրականություն:

Ֆիլոլոգիական ֆակուլտետի ղեկանատում ծանոթանում ենք ավագ դասախոս Վարդան Մելիքյանի հետ: Թուխ և կանոնավոր դիմագծերով, փայլվիղմ հայացքով և պայծառ ժպիտով այս երիտասարդ անձնավորությունը խկույն և եթ գրավում է համակրությունը: Նա Իրանից ներգաղթել է 1946 թվին: Ուրախ է իր ներկայի համար և խիստ լավատես՝ իր ապագայի նկատմամբ:

— Իրանում ավարտել եմ իրանական լրիվ միջնակարգ դպրոց և խորացել պարսկերեն լեզվի և գրականության հմտության մեջ, — ասում է նոր ծանոթս: — Չնայած բարձրագույն ուսման վկայական չունեի, բայց Համալսարանը անշափ սիրալիք գտնվեց իմ նրկատմամբ. պաշտոն սվեցի և օգնեց ինձ ավելի մասնագիտանալու: Ստանում եմ ամսական 1200 ուրլի աշխատավարձ: Հարկավոր էր, որ ես արդարացների ինձ հանդեպ ցույց տրված բարեհոգությունը և վստահությունը: Սովորեցնելով մեկտեղ, ես սովորեցի... էքստենսիվ կարգով ուսանող գրանցվեցի և հանձնելով քննությունները՝ վկայվեցի իմ ֆակուլտետի Արևելյան լեզուների բաժնից: Բարձրագույն ուսման վկայական ստանալուց անմիջապես հետո, առաջ քաշեցին ինձ և նշանակեցին խնդրուրդն դասախոս: Բայց

դրանով էլ չեմ բավարարվում. ես ցանկանում եմ ավելի առաջ գնալ. պատրաստում եմ դիմերտացիա: Թեմաս է՝ Օմար խայամին վերագրված մեկ քանի հազար քառյակներ: Ես լեզվական, ոճային և պատմական անհերքելի փաստարկներով ասացուցում եմ, որ դրանցից մոտ 350-ն են վավերական և խայամի ստեղծագործությունները: Շուտով կաշառվանեմ դիմերտացիա և կստանամ գիտությունների թեկնածուի աստիճան: Այն ժամանակ իմ աշխատավարձը մեկ անգամից կբարձրանա մոտ 3000 ուրլու և հետզհետե կավելանա՝ պաշտոնավարությանս տարիների հետ:

— Այստեղ գիտական աշխատողը ունի առաջդիմության անսահմանական ասպարեզ, — եզրափակում է ավագ դասախոս Մելիքյանը, հայացքը հառած ընդարձակ լուսամուտից դուրս, Ղովասյանի անվան պուրակին, որտեղ ձմեռային ձյունի սպիտակափառ սավանի վրա խաղում է գարնանային արեգակը՝ զարմանալիորեն պարզ ու կապուտակ երկնքից շարամաղված:

Ստալինյան պողոտայի վրա, Շահումյանի անվան լրիվ միջնակարգ իգական դպրոցում, ֆրանսերեն լեզվի դասատու է Սիրիա-Լիբանանից ներգաղթած երկարաժյա ուսուցիչ Հովհաննես Կոշկարյանը, որի վրա հատուկ ուշադրություն դարձվեց անցյալ տարի. ընտրական տեղամասում առաջարկվեց նրա թեկնածությունը Ժողովրդական դատարանի ատենակալի պաշտոնին և նա ընտրվեց:

Ուսմասվար Արուսյակ Էդիկյանը Կոշկարյանի հետ ծանոթացնում է մեզ իր առանձնասենյակում:

— Ինչպե՞ս եք զգում ձեզ այս դպրոցում, — հարց եմ տալիս հայրենադարձ դասատուին:

— Բառ չեմ գտնում իմ դիրեկտորի, ուսմասվարի և, առհասարակ, իմ թոլոր պաշտոնակիցներին ինձ հանդեպ ցույց տված հոգատարության համար շնորհակալությունս հայտնելու, — պատասխանում է խոսակցից ջերմ շեշտով և ուրախ արտահայտությամբ:

— Մի քիչ խոսեցե՞ք ձեր անցյալ և ներկա կյանքի մասին, — խնդրում եմ:

— Մնվել եմ 1898 թվականին, Տիգրանակերտ նահանգի Պախլը Մատեն քաղաքում, և սովորել տեղի հայոց դպրոցում, գլխավոր ուսուցիչ ունենալով բազմալսատակ ուսուցիչ Ագարիկ Գոլոյանը, որը, անպայման, ձեր էլ ուսուցիչը եղած պետք է լինի, որովհետև նա իր կյանքի վերջին ավելի քան երեսուն տարի-

ները պաշտոնավարել է Գահիրեի Գալստյանի անվան հայոց դպրոցում...

— Ծիշտ է, եղել է և իմ ուսուցիչը:

— Ուսումս ավարտել եմ Խարբերդի նփրատ գոլենում, — շարունակում է նա: Քսանեութ տարի, իմ ծննդավայր քաղաքում, Հալեպում և այլ քաղաքներում, քարշ եմ տվել հայ ուսուցչի տառապալից կյանքը: Ենթակա եմ եղել հոգաբարձուների քմայքներին, տուժել շատ անգամներ, նրանց կռիվներին... Վերհի-

ված բազմահարկ մեծ շենքում, ունեմ երկարատև պետական վարկի փոխարեն կառուցված անձնական բնակարան — երկու սենյակ, խոհանոց և ամեն հարմարություն: Երեք զավակներս սովորում են, և դրա համար ոչինչ չեմ վճարում: Երեքն էլ ընդգրկված են Չայկովսկու անվան երաժշտական տասնամյա դպրոցում: Տղաս՝ Սարգիսը, սովորում է թավջութակ, մեծ աղջիկս՝ Աղավնին, սովորում է դաշնամուր, իսկ կրտսեր աղջիկս՝ Ազ-

Երեանի Վ. Մ. Մոլոտովի անվան Պետական ուսանողներ գրադարանի

համալսարանի մի խումբ հայրենադարձ ընթերցարանում պարապելիս:

շելով իր տառապալից ուղին, նա մի փոքր լռութիւն է պահում և ապա շարունակում:

— Այստեղ, վերջապես, ես գտա իղձերիս իրականացումը և ապրում եմ որպէս իսկական մարդ՝ ազատ և ապահով: Ընտրվեցի Ժողովրդական դատարանի ատենակալ: Ուրիշ հայրենադարձ ուսուցիչներ ընտրված են քաղաքային և շրջանային սովետների դեպուտատ... Տեսնում եք, մենք, ուսուցիչներս էլ մարդ ենք, լիիրավ քաղաքացի — ընտրող և ընտրելի... Այստեղ հաշվի առնվեց իմ ուսուցչական 28 տարվա անցյալ պաշտոնավարութիւնս և ես, բացի իմ աշխատավարձից, ստանում եմ նաև երկարամյա աշխատանքի թոշակ: Դպրոցից ընդամենը մեկ քանի քալ հեռու, Հովասյան և Ալավերդյան փողոցների անկյունի վարդապույն տուֆից կառուց-

ւելվել, հետևում է ջութակի: Երաժշտական գործիքները, նոտաները, գրքերն ու գրենական պիտույքները, տրամադրվում են ձրիաբար դպրոցի կողմից: Դեռ ավելին. այս դպրոցում, գերազանցիկ սովորող աշակերտները, սկսյալ հինգերորդ դասարանից, ստանում են պետական թոշակ... Երևակայեցեք 12 տարեկան մի երեխա, որը սովորում է և՛ երաժշտութիւն, և՛ հանրակրթական առարկաներ լրիվ միջնակարգ դպրոցի ուսուցման համապատասխան և որը ո՛չ միայն ծախս չի նստում իր ծնողների վրա, այլև բերում է տուն ամսական շուրջ 200 ուրլի... Նման բան կարո՞ղ էիք պատկերացնել արտասահմանում: Չայկովսկու անվան դպրոցում երաժշտական ուսումը և ընդհանուր ուսումը գնում են համընթաց:

երկարամյա ուսուցիչ Կոշկարյանի հիացումի բառերկա հանդիսացող Չայկովսկու անվան երաժշտական տասնամյա դպրոցում և նույն շենքում (բազմահարկ շքեղ մի շենք՝ Ստալինյան պողոտայի վրա) հաստատված երաժշտական ուսումնարանում ընդգրկված են մոտ 100 հայրենադարձ աշակերտներ։ Այնտեղ պաշտոնավարում են երեք հայրենադարձ դասատուներ։ Ե՛վ դպրոցում, և՛ ուսումնարանում, դաշնամուրի դասեր է տալիս նգիպտոսից ներգաղթած դաշնակահարուհի և դաշնամուրի ուսուցչուհի Թադեոհի Արամյանը, որը, շնորհիվ իր ձեռնհասության, վայելում է մեծ ժողովրդականություն իր պաշտոնականիցների, աշակերտության և ուսանողների շրջաններում։ Նա ստանում է 2000 ռուբլի աշխատավարձ։ Իր փոքրիկներից մեկը՝ Սոնիկը, որը վերջերս ավարտեց իր վեցերորդ տարին և թևակոխեց յոթերորդը, ընդունված է Չայկովսկու անվան երաժշտական տասնամյա դպրոցում, որտեղ սովորում է սոլֆեջիո (խաղերգություն), դաշնամուր և հանրակրթական առարկաներ։ Մյուս երեխան՝ Նաիրին, գնում է մանկապարտեզ։ Թադեոհի Արամյանը շատ երջանիկ է իր պայմաններից և փայլուն հեռանկարներից։

Այդ միևնույն հաստատություններում, դասատու են նաև Հունաստանից ներգաղթած Գրիգոր Գարաճյանը (ջութակ) և Բելյուսից ներգաղթած Հրանտ Գեորգյանը (սոլֆեջիո)։ Գարաճյանը միաժամանակ կոնցերտմեստր է Պետական Օպերայում և հաճախակի ելույթներ է ունենում պետական ռադիոկայանից։

Ե՛վ Չայկովսկու անվան դպրոցի դիրեկտորը, ջերմ գոհունակությամբ և գովեստով են խոսում հիշված երեք դասատուների մասին։

— Նրանք աշխատում են մեծ եռանդով և նվիրումով, — հայտարարում է մեզ Չայկովսկու անվան դպրոցի դիրեկտորը, — և վայելում են մեր ուսուցչության և աշակերտության ջերմ սերն ու հարգանքը. աշխատեցին ազնվորեն և դարձան մեր կոլեկտիվի հարազատ անդամները։

բ) ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ

Ստալինյան լայնարձակ և շքեղ պողոտայով բարձրանում ենք վեր ու գնում դեպի Վ. Մ. Մոլոտովի անվան Պետական Համալսարանը, ջերմությամբ զրույց անելով այն բարձունքների մասին, որ նվաճում են հայրենադարձ ուսանողներն ու աշակերտները ուսման բնագավառում։

— Հայրենադարձ ուսուցիչները լիովին արդարացին մեր հույսերը, — հայտարարեց մեզ տեխնիկումի դիրեկտոր Գուրգեն Հայրապետյանը, — ջերմ համակրություն են շահել դեպի իրենց աշխատանքը իրենց գիտակից և նվիրված վերաբերմունքով։

Անինի փողոցում, Մաքսիմ Գորկու անվան լրիվ միջնակարգ դպրոցում, ֆրանսերենի ուսուցիչ է Բելյուսից ներգաղթած երիտասարդ և եռանդակից Պարգև Շահբաղը։ Չնայած իր երիտասարդ տարիքին և փոքր ստաժին, նա ստանում է 1000 ռուբլուց ոչ պակաս աշխատավարձ։ Արաբկիրում ինքը և ծնողները կառուցել են չորս սենյակից բաղկացած հիանալի բնակարան։ Ե՛վ սովորեցնում է, և՛ էքստերնատի կարգով հետևում Օտար լեզուների ինստիտուտի ֆրանսիական լեզվի և գրականության դասընթացին, երկու տարուց բարձրագույն ուսման վկայական ձեռք բերելու հեռապատկերով։

— Ինչ ինձ խանդավառում է մասնավորապես, — ասում է նա, — ուսուցչի վայելած նյութական — տնտեսական լավ պայմանները չեն միայն, այլ նաև այն, որ ուսուցիչը, սովորական պայմաններում, չի լճանում, չի մնում կառչած իր վաղուցվա սովորածին։ Կան վերադարձավորման միամյա դասընթացներ, որտեղ, մասնագետների ղեկավարությամբ, ուսուցիչները իրենց գիտելիքների սահմանները ընդարձակում և ամրապնդում են։ Ուսուցչին մեթոդական և ալլ բնույթի օժանդակություն են ցույց տալիս տվյալ կրթական հաստատության ղեկավարությունը, ինչպես նաև՝ Լուսավորության մինիստրության կողմից նշանակված տեսուչները։ Հետաքրքրական հաստատություն է հանդիսանում և նմանատիպ շուրի արտասահմանում՝ վերապատրաստման ինստիտուտը, ուր յուրաքանչյուր ուսուցիչ կարող է վերապատրաստվել։ Լճացումի վտանգ չկա ուսուցչին համար նման պայմաններում։

Այսպես են ուսուցչի պայմանները հարազատ հայրենիքում — Սովետական Հայաստանում։

Ուղեկիցներս և զրուցակիցներս՝ երկու ուսանողուհիներ են, երկուսն էլ Ֆիլոլոգիական ֆակուլտետի 5-րդ՝ վերջին կուրսից։ Մեկը՝ դեռատի ուսանողուհի էմմա Ղաջոյանն է, երեանցի, իսկ մյուսը՝ Ֆրանսիայի պարտիզանների ջոկատներից մեկի հերոսական հրամանատար Միսաք Մանուշյանի երիտասարդ ալբին՝ Մելինեն։ Այս վերջինս հայրենադարձ

ուսանողների «վեպերան» է, ամենահինը՝ Համալսարանը ընդունվելու ժամանակագրական կարգով, և գուցե ամենատարեցը նրանց մեջ: Բայց նրա տարիքը մոռանում ես, տեսնելով իր պատանեկան արտաքինը և մանավանդ լսելով պատանեկան խանդավառությունները իր խոսքերը: Նա հայրենիք եկավ հայրենադարձության մեծ շարժումի սկսելուց քիչ առաջ, 1945 թվականի աշնանը, և, անմիջապես, մտավ Համալսարանի Ֆիլոլոգիական ֆակուլտետը: Գերազանցիկ սովորող է և արքեն հասել է 5-րդ կուրս:

— Այս տարի կավարտեմ Համալսարանը, կմտնեմ ասպիրանտուրա, կաշտպանեմ դիսերտացիա և կստանամ գիտական աստիճան ու կոչում, — ասում է նա կենսուրախ ժպիտով:

Նա խոսում է իր դասախոսների, իր դասընկերների, իր սովորած առարկաների մասին վարակիչ խանդավառությամբ: Խոսում է հայրենադարձ ուսանողների սովորելու ջերմ եռանդի մասին, նրանց զրսևորած փայլուն արդյունքների մասին:

— Ես, — ասում է Մելինեն, — կարող էի հանդիստ ապրել իմ ամուսնու հիշատակին՝ պետության կողմից ինձ տրվող ամսական 500 ռուբլի անձնական թոշակով: Բայց մի՞թե հնարավոր է անաշխատ և անտարբեր մնալ Նրեանի նման բարձրագույն ուսման մի մեծ ուստանում, ակնառու լինելով երիտասարդության հաղթարշավ երթին ղեպի ուսման բարձունքները: Փարիզում ես ո՛չ տրամադրություն ունեի և ո՛չ էլ նյութական միջոցներ թերի մնացած ուսումնա շարունակելու: Այստեղ, տրամադրությունս փոխվեց. դարձալավատես, կենսուրախ: Նյութական միջոցներ՝ այո՛, արտասահմանում, հարուստ ընտանիքների զավակները միայն կարող են բարձրագույն ուսման հետևել: Այստեղ, ինչպես հայտնի է ձեզ, պետությունը ուսանողին տալիս է թոշակ. կան սովորական թոշակներ, կան անվանական թոշակներ և կան Ստալինյան թոշակներ: Սովետական Հայաստանում ամենալայն միջոցներ կան բարձրագույն ուսման հետևելու, այն էլ՝ մայրենի լեզվով... Մոռացա իմ տարիքը և մտա համալսարան...

— Ո՛չ միայն ուսման ծախս չկա, — շարունակում է Մելինեն, — ալլե Շիրվանզադեի անվան թոշակառու եմ և ստանում եմ ամսական 380 ռուբլի: Ես պետք է խոստովանեմ, որ այստեղ էլ ո՛չ միայն սովորեցիք հայոց հին լեզուն՝ գրաբարը, վերժանեցիք հայոց հին պատմիչներն ու մատենագիրները, ալլ

այստեղ է, որ հանգամանորեն ծանոթացանք իսկապես արևմտահայ գրողներին, որոնց գործերից մեկն ու մեկը պատահաբար կարդացել էինք արտասահմանում: Այստեղ է, որ ես խորապես ծանոթացա Պարոնյանի, Դուրյանի, Զոհրաբի և մյուս արևմտահայ գրողների կյանքին և գործերին: Իսկ արևալահայ գրականությունը մի անծանոթ կամ կիսանծանոթ աշխարհ էր ինձ համար: Այժմ, այդ ընդամենը, կարող եմ ասել, թե ինձ համար անծանոթ անկյուն չկա: Այստեղ է, որ իմ աչքերի առաջ պարզվեց՝ ինձ համար մի ճշմարիտ հայտնություն լինելով, ուսական պերճ ու շքեղ, և այնքան կենսունակ գրականություն: Այժմ իմ ամբողջ բաղձանքն է՝ օր առաջ տիրապետել ուսուց լեզվին, որպեսզի բնագրերով կարողանամ կարդալ Պուշկինին, Բելինսկուն, Տոլստոյին, Դոբոլուն և մյուսներին:

Մինչ Մելինեն խոսում է պատանեկան աշխույժով և ոգևորությամբ, ես խորհրդածոն եմ: — Արտասահմանյան պայմաններում հայերը համալսարան կամ բարձրագույն ուսման հաստատություն չունեն և չեն էլ կարող ունենալ: Իսկ օտար համալսարանները մատչելի են հարուստ ընտանիքների զավակներին միայն: Սփյուռքում լրիվ միջնակարգ դպրոցներն անգամ շատ սակավաթիվ են, ընդամենը՝ չորս կամ հինգ միայն, մոտ միլիոնանոց հայության համար... Այնտեղ, հայ պատանիների ուսման ծախսը մնում է անհատ... Իսկ ի՞նչպես է այստեղ, հայրենի երկրում: Միայն մեր մայրաքաղաքում ունենք Պետական համալսարան՝ տասը ֆակուլտետներով, ունենք տասնևչորս ինստիտուտ, տասնյակներով տեխնիկումներ և լրիվ միջնակարգ դպրոցներ... Եվ այս բոլորը մատչելի բոլոր ցանկացողներին, բոլոր ընդունակներին: Եվ այս բոլորը՝ ձրի: Դեռ ավելին. բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողները՝ պետական թոշակառու... Օտարերկրյա և հայրենական պայմանների այս բաղադրանքով միանգամայն հասկանալի է դառնում, որ հայրենադարձների զավակները գրեթե են ղեպի ուսման օջախները՝ սովորելու վառ տենչերով: Եվ այժմ Պետական Համալսարանի զանազան ֆակուլտետներում, ինստիտուտներում, տեխնիկումներում ընդգրկված են, ավելի քան 400 հայրենադարձ ուսանողներ և ուսանողուհիներ, իսկ դպրոցներում և արհեստագիտական ուսումնարաններում՝ ոչ պակաս քան 18,000 հայրենադարձ աշակերտներ և աշակերտուհիներ:

Մեկինների հետ զրույցից մի քանի ըուպե հետո, Կեստական Համալսարանումն են, ռեկտորի ընդարձակ ընդունարանում, որտեղ, ռեկտոր Գ. Պետրոսյանը, ինչպես և ուսումնական մասի պրոռեկտոր պրոֆ. Մելիքյանը, բավարարում են իմ հարցասիրությունը մեծ ազնվությամբ:

— Համալսարանի զանազան ֆակուլտետներում ունենք մոտ 80 հայրենադարձ ուսանողներ և ուսանողուհիներ: Իսկ թե ի՞նչպես են սովորում՝ տեսնե՞ք զնահատականների ցուցակները. նրանցից 37-ը՝ մոտ 50 տոկոսը, բացարձակ գերազանցիկ են, 21-ը՝ լավ և գերազանցիկ են, մնացյալը, փոքր տոկոսը, լավ և միջակ սովորողներ: Մոտ 80 հայրենադարձ ուսանողներից 44-ը ընդգրկված են ֆիլոլոգիական ֆակուլտետում: Այդ ֆակուլտետի ղեկանը կարող է ավելի մանրամասն տեղեկություններ տալ ձեզ և ծանոթացնել գերազանցիկներից մեկ քանիսի հետ:

Անցնում ենք ֆիլոլոգիական ղեկանի առանձնատեսակը: Երիտասարդ պրոֆեսոր—դոկտոր էդ. Աղայանը ընդհատում է իր աշխատանքը և մեծ տիրալիրությամբ բավարարում մեզ:

— Մեր ֆակուլտետը, — ասում է նա, — ունի յոթը բաժանմունք՝ հայոց լեզու և գրականություն, ռուսաց լեզու և գրականություն, հայրենական լեզուների և գրականությունների, արևելյան լեզուների և գրականությունների, լուգիկա և հոգեբանություն, ժողովրդագրության և գրադարանագիտություն: Բոլորի մեջ էլ, բացի ռուսական բաժնից, կան հայրենադարձներ: Նրանք, ընդհանուր առմամբ, սովորում են հիանալի եռանդով: Պարտաճանաչ են և կարգապահ: Բացառիկ ուշադրություն են դարձնում այն առարկաների վրա, որոնց հետ շփում չեն ունեցել արտասահմանացի լեզու և գրականություն, մարքսիզմ-լենինիզմի առարկաներ և այլն: Խանդավառ սեր և հետաքրքրություն են ցուցաբերում հանդեպ հայոց լեզվի և գրականության: Մեզ մոտ են սովորում հայրենադարձ երիտասարդ գրողներից մի քանիսը՝ Շաքե Վարսյանը, Գրիգոր Քեշիշյանը, Անդրանիկ Թերզյանը, Աբրահամ Ալիքյանը և ուրիշներ: Հայրենադարձ ուսանողները և ուսանողուհիները մասնակցում են հասարակական աշխատանքներին այնպիսի եռանդով և նվիրվածությամբ, որ չես կարող չհիանալ: Ցանկություն ենք հայտնում անձամբ ծանոթանալ գերազանցիկներից մի քանիսի հետ:

Պրոֆեսոր Աղայանը, մի քանի ըուպե հետո, ինձ մոտ է ուղարկում մի խումբ գերազան-

ցիկներ, իսկ ինքը գնում է լսարաններից մեկը դասախոսելու:

Ահա Սյուլահյան ժանետ և Անժիկ քույրերը — խարտաշ, կապուտաշլի, սիրուն և մեծ ճաշակով ու վախելությամբ հագնված: Ժանետը՝ հմրոպական լեզուների և գրականությունների 4-րդ կուրսի ուսանողուհի է, իսկ Անժելը՝ լոգիկայի և հոգեբանության 3-րդ կուրսումն է: Ներգաղթել են Բելյուսից 1946 թվականին: Սյուլահյանները բազմախոս և հայտնի ընտանիք են, բնիկ Այնթապցի: Ծյուղավորումներ ունեն Սիրիայում, Լիրանում, Եգիպտոսում և Ամերիկայում:

Ժանետը և Անժիկը, Ռուբեն Սյուլահյանի 12 զավակներից ամենակրտսերներն են: — Թողել ենք մեր ծնողներն ու 6 եղբայրներն ու քույրերը և մենակ եկել հայրենիք, — ասում է Ժանետը, — այնքան ուժեղ էր և անդիմադրելի հայրենիքի կամալը: Բայց միայնակ չենք զգում մեզ, մեր դասախոսները՝ մեր հարազատ հայրերն են, իսկ մեր ընկերները՝ եղբայրները ու քույրերը մեզ համար. սովորում ենք եռանդով: Բոլոր առարկաներում գերազանցիկ ենք:

Ահա ներկայանում է գերազանցիկ Հյուբի Խաչատրյանը. նույնպես կապուտաշլի, խարտաշ, կենսահորդ մի երիտասարդուհի: Նա Իրանից գնացել էր Բելյուսի ամերիկյան համալսարանը սովորելու: Երբ հայրենադարձությունը սրտագրավ հրավերը հասավ Միլիտոսը, Հյուբին, նույն համալսարանի բժշկական ֆակուլտետից նոր վկայված, նույնպես իրանահայ Սեպուհ Թումանյանի հետ ամուսնացավ և եկավ հայրենիք 1946 թվին: Հետագայում, արտասահմանում ստացվեց «Մեր Երևանը» խորագրով նրա խանդավառիչ հոդվածը, և տպագրվեց հայ հառաջագիմական մամուլում՝ մեծ տպավորություն առաջացնելով:

— Լոգիկայի և հոգեբանության 4-րդ կուրսումն են, — ասում է Հյուբին: — Սովորում եմ հարաճուն անսպառ եռանդով. սովորում եմ մարքենի լեզվով, և ոչ անգլերենով՝ ինչպես Բելյուսումն էր: Մայրենի լեզվով բարձրագույն ուսում ստանալ, անհասանելի մի երազ էր թվում ինձ մի ժամանակ: Այժմ, երազ չէ: Ամուսինս՝ Սեպուհը, գիտական աշխատող է: Աշակերդյան-Ղուկասյան փողոցների անկյունի մեծ շենքում ունենք շատ լավ հարկաբաժին: Ապրում ենք երջանիկ. և՛ սովորում ենք, և՛ զարգանում: Գերազանցիկ եմ բոլոր առարկաներում:

Մանոթանում ենք հայրենադարձ գերազանցիկներից Հակոբ Փափազյանի հետ:

— Իրանից եմ, — ասում է Հակոբը. — Արևելյան լեզուների բաժնի 4-րդ կուրսի ու-

սանող: Սովորում եմ արաբերեն: Դասախոս՝ Մոսկվայի Արևելյան Ինստիտուտի շրջանավարտներից երիտասարդ և հմուտ արաբագետ Հրանտ Սարգսյանն է: Ես Իրանում ավարտել էի իրանական միջնակարգ դպրոցը... Հետագային, ամբողջ ութ տարի, ես հնարավորություն չունեցա իմ ուսումը շարունակել, հակառակ ցանկությանս: Այժմ ամեն հնարավորություն ունեմ սովորելու. սովորում եմ վառ եռանդով, ազատ հայրենիքում, հարազատ Հայկական Համալսարանում: Բացարձակ գերազանցիկ եմ:

Նորից հնչում է ղազար. դասախոսության

հաջորդ ժամն է: Ես հնարավորություն չեմ ունենում անձամբ, մի առ մի, ծանոթանալ ներկա եղող մյուս գերազանցիկների հետ:

Երկար ու լայն միջանցքներով, մոնումենտալ սանդուխքներով, դեպի լսարանները շտապող աշխույժ և կենսալից ուսանողների և ուսանողուհիների միջով անցնելով, իջնում եմ Արևմտյան պողոտան և վերադառնում պեյզաժի վրա ցուցացող պայծառ արեգակը:

Հայրենադարձ ուսանողների դեմքերն ու հոգիները պայծառ են և զվարթ՝ ինչպես զարնանային արեգակը:

Ս. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ԴԱՐԵՐ ԱՌԱՋ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ՏԱՐՎԱԾ ՍԵՒԻ ՏԵՍԱԿԸ ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ՎՐԱ

Արտասահմանում ապրող ամեն մի ազնիվ հայր հայացքն ուղղված է դեպի իր նվիրական հայրենիքը՝ Սովետական Հայաստան: Սրա համար չկա ավելի մեծ ցանկություն, քան վերջ դնել իր թափառական կյանքին, գալ ազատ Հայաստան և օգտվել նրա ստեղծած հոգեկան ու նյութական առատ բարիքներից. նա ձգտում է աշխատել ու ստեղծագործել իր հարազատ հայրենիքում:

Այդպիսի հայրենադարձներից է Մկրտիչ Դեմիրջյանը: Նա մասնագիտությամբ բանջարաբույժ է: Անցյալում աշխատել է Ֆրանսիայի սելեկցիոն փորձադաշտերից մեկում: Նա սիրել է իր մասնագիտությունը, բայց աշխատանքի պայմաններից երբեք դուր չէ եղել. փողով են գնել և՛ իրեն, և՛ իր աշխատանքը: Դեմիրջյանը որոշել է անհապաղ հայրենիք վերադառնալ:

1947 թվականի սեպտեմբեր ամսում Դեմիրջյանը ապրեց հրճվածից օրեր. իրագործվեց նրա տարիների ցանկությունը— Ֆրանսահայ մի մեծ կարավանի հետ նա մեկնեց Հայրենիք: Ուր դնելով «Թուսիա» նավի վրա, նա զգաց, որ ինքն արդեն ազատ է և նոր հեռանկարներ են բացվում իր առջև. «Գնում եմ Հայրենիք, որտեղ ինձ կտան սելեկցիոն աշխատանքներ կատարելու համար իմ ցանկացած հնարավորությունները»,— մտածում էր նա:

Սովետական Հայաստանում ամեն մի հայրենադարձի համար կար համապատասխան աշխատանք: Դեմիրջյանը, առանց ժամանակ կորցնելու, աշխատանքի անցավ բանջարաբուծական սելեկցիոն կայանում: Այստեղ բոլորը աշխատում են միջուրինյան ուղիով:

Ազգակիցների հարազատ շրջապատը անասելի ոգևորեց հայրենադարձին, աշխատանքի և ստեղծագործելու մեծ եռանդ տվեց նրան: Նա այնքան շուտ յուրացրեց Միջուրինի ուսմունքը և այնպիսի արդյունավետ աշխատանք կատարեց, որ դարձավ սելեկցիոն կայանի լավագույն աշխատողներից մեկը: Աշխատակիցների հետ միասին, գյուղատնտեսական գիտությունների թեկնածու Անահիտ և Անանյանի ղեկավարությամբ, Մկրտիչ Դեմիրջյանը կատարում էր սելեկցիոն աշխատանքներ: Նրան հանձնարարված է փորձարկել դրամադիների մի տեսակը՝ արժեքավոր մի սեխ, որն ունի իր հետաքրքիր պատմություն: Այդ սեխի պատմությունը որոշ չափով կապված է հենց հայրենադարձ աշխատող Մկրտիչ Դեմիրջյանի անվան հետ:

Ֆրանսիայում եղած ժամանակ Դեմիրջյանը իմացել էր, որ Ֆրանսիայում տարածված «Կանտալուպ» կոչվող սեխը ներմուծված է: 15-րդ դարում Ֆրանսիացիները այդ սեխի սերմերը Իտալիայից տարել են իրենց երկիրը և աճեցրել: Ֆրանսիական և ռուսական աղբյուրներից հայտնի է, որ սեխի այդ տեսակը իտալական միսիոներները Հայաստանից են տարել:

Դեմիրջյանը գիտեր, որ հայերի գաղթերի հետևանքով, անհետացած պիտի լինեն սեխի շատ տեսակներ: Նա ենթադրում էր, որ կարող է անհետացած լինել նաև «Կանտալուպ» կոչվող այս տեսակը: Դրա համար էլ նա հատուկ սելեկցիոն աշխատանք է կատարում այդ ուղղությամբ Ֆրանսիայում, ընտրում է